

VIII.

Ve sněmu.

Volby sněmovní z r. 1883 ještě se dály namnoze v idyllických poměrech, jaké charakterisovaly náš staročeský »ancien régime«. Také moje volba v Žamberku za venkovské obce okresů Žamberk a Ústí n. Orł.

S tlukoucím srdcem přijel jsem do Žamberku, kde jsem nikdy před tím nebyl, maje jaks taks v mysli urovnána vůdčí hesla řeči, kterou jsem chtěl k voličům promluvit. V noci jsem málo spal a ráno časně pokukoval záclonami oken svého pokoje v hostinci na příjíždějící vozy s pány voliči. Před dobou ustanovenou k počátku volby, vešel jsem, doprovázen okresním starostou Mazurou, bývalým spolužákem a přítelem Albertovým, do síně; byl jsem jím představen a žádal jsem, abych směl k pánům voličům promluvit. Byli mezi nimi někteří kněží, hlavně však lidé selského rázu. Prohlíželi si mne dost chladně. Promluvil jsem. Rozumí se, že jsem začal hesly »velké politiky«: státním právem, autonomií, rovnoprávností atd., velmi vzletně, jak se patřilo podle názorů, jež čerpal člověk z lektury novin o vyspělosti voličstva. V posluchačstvu, jež jsem přece chtěl zapadnout, uchvátit, ani mrknutí. Ticho, chlad. Zlobil jsem se v duchu a jak. Přešel jsem tedy na jiné věci. Domovské právo, křivdy, jež přináší chudé venkovské obci. Projevy souhlasu. Tuláctví, potřeba opatření. Velký souhlas. Zkrátka, jak jsem přešel na věci praktického zájmu, roztály ledy a dostavil se kontakt s posluchačstvem. Nevím k čí radě už dříve mi dané, jsem na konec i něco slov německých promluvil k několika do volebního okresu patřícím voličům německým, což mi nikdo ve zlé nevykládal, ač se již nepamatuji, získali mi má zdvořilost i jejich hlasy. Tuším, že ano. Byl jsem arci zvolen. Že se mohou s důvěrou a bez ostychu na mne obracet ve všech svých potřebách, které se dají s prospěchem veřejným srovnat, řekl jsem voličům již v řeči. Po volbě rozloučení a návrat. Nepomyslíl jsem, že jsem to v Žamberku promluvil k voličům ponejprv i naposled. Mezi šestiletím jsem se sice hlásil u pana Mazury a jiných, že bych přišel na nějakou řeč k voličům, ale odkládali to oni sami, že není nálady, že by nikdo nepřišel. Jen u příležitosti svěcení škol a pod. jsem byl několikrát v obou okresích. Jinak ale měl jsem hojnou příležitost o záleži-

tosti místní, zvl. silničné a školské, v Praze se starat. Na konci se přece hlásalo, že jsem se o své okresy nestaral. R. 1889 už mne nechtěli voličovc před samou volbou připustiti k řeči, jen v Ústí a Kyšperku jsem před tím měl schůze, o nichž však se zmíním na jiném místě.

Tak jsem tedy se stal poslancem. Místo, jež jsem si přišel pozdě vyhledat, nalezl jsem volné pod samou galerií, ale byl jsem odškodněn, maje za souseda Dra T. Černého. Pak mne zvolili do komise pro domovské právo a dali bezděky příležitost, abych dodržel, co jsem voličům slíbil. Na štěstí zůstala z náhle ukončeného zasedání předcházejícího zpráva komise o žádostech za změnu domovského práva nevyřízena a tato zpráva byla reformě nepřízniva, tak že jsem ji nyní zvrhl. Jak možno rychle sebral jsem materiál statistický, sehnal trochu historického přehledu. Mohlo to vše být důkladnější. Ale zpráva zjedнала mi přece úplný souhlas hr. Jindřicha Clama, spolučlena komise, který od těch dob choval pro mne vždy jistý zájem. V klubu se srazily zájmy měst a venkova. Já neustoupil. Ve sněmu provokoval nás Dr. Russ zbytečně vytykáje, že mluvíme česky, že bychom pro dorozumění měli užívat němčiny. Tilšer sedě ve středu hned mi nahoru vzkázal: nemluvit slova německy. To se mi nezdálo. Umnil jsem si napřed Russovi německy vyjasniti stanovisko a pak in merito naschvál mluvit česky. Za prvních několik vět, jež jsem ve sněmovně promluvil, sklidil jsem rozhorlené oho! (z českých lavic, že jsem začal německy), i Bravo! (z velkostatkářských, když jsem řekl, že užívám jazyka Russovi srozumitelného z kurtoisie, jaké my jsme zvykli, ale s protestem proti jeho požadavku) — potom si mne ovšem Neruda v Nár. Listech podal a leckde ještě z toho kořistili, že jsem ve sněmu, řečně tam ponejprv, začal německy. Že však má zpráva byla též od Němců uznána a zejména od Dra Russa z míry pochválena a že jsem i na místě zpravodajském svou věc vedl živě a ve věci aspoň snad nikoliv neobratně, měl jsem přece jen dobrý počinek.

Mnoho příležitosti k platné působnosti jsem sice během prvních let neměl; jen otázku tuláckou — také závazek naproti voličům — jsem mohl netoliko ještě r. 1883 u jisté konkrétní příležitosti, nýbrž roku následujícího z širšího i vyššího hledišťe probrati v podrobných návrzích o pracovnách donucovacích,*) jež se však ve sněmu potkaly s odporem Dra Walderta, který v té věci zastupoval, tuším, názory výboru zemského.

»Státoprávní klub« poslanceký, zahrnující Staročechy, Mladočechy,

*) Obě příslušné zprávy sněmovní, o domovském právu a o pracovnách, vydal jsem r. 1885 zvláště tiskem pod souborným názvem »Dvě nutné opravy«.

jehož jsem se stal členem, zasedával v Měšťanské besedě. Bylo v něm zpravidla něco napětí.

Protivy staročeské a mladočeské nezmizely sloučením v jeden klubovní svazek. Propukávaly při každé příležitosti. Byl tu ne jeden poslanec zvolený vlastně proti vůli staročeského vedení, jako Herold, Engel,*) zejména ale reprezentovali Tilšer, Ed. Grégr, Tůma ostřejší křídlo. Mladočeští poslanci záhy si též osedlali nového předsedu budějovické obchodní komory, knížete Františka Lobkovice, kterého nastrkovali při různých příležitostech k podání návrhů vedení klubovnímu ne právě vítaných. Sluší ovšem doznati, že Rieger, ač jinak ideálně shovívavý a jen o věc dbající člověk, měl jako předseda, řídicí shromáždění, dvě chyby; sám se při živosti své letory nemohl zdržeti, aby skoro do každé věci nemluvil a pak nebyl ke zdoluhavým řečníkům trpěliv. Tak si sám způsoboval mnohou nepříjemnost osobní. V celku nepůsobil klub dojem nějaké imponující politické neb státnické moudrosti, ač obsahoval dosti lidí značnou měrou vzdělaných; ale ve své veliké většině jevil se býti shromážděním mužů vybrané počestných, vážných a svědomitých. Také ostatně na straně německé bylo množství osobností vzdělaných a nadaných. Lidí s jistým širším rozhledem a hladší formou, řekl bych: světovějších, bylo asi mezi nimi poměrně více než mezi námi.

Společenské styky naše s německými poslanci byly také skoro vesměs příjemné přes to, že někdy vzplanula prudší debata politická. Hlavně živěny byly politické debaty jazykovým sporem, účinkem hnutí, jež způsobila jazyková nařízení Stremayerova. V prvních létech se soustředil ostatně politický rozhovor hlavně do rozpočtové debaty a tu jsem poznal a ocenil záhy Plenera. I sám celkem suchý, ale přece vášnivý způsob řečnění tohoto osobně tak pramálo příjemného člověka působil na mne nemalým dojemem, ať nic nedím o bohatosti myšlenek, břitké plynosti řeči a bezvadné stylisaci beze všech zevních pomůcek, nejvýš někdy s nějakým číslem na malé ceduličce. Nyní po mnohých létech, jež od tehdejších vášnivých zápasů uplynula, naplňuje mne podivením, že bezprostředný dojem řeči Plenerových (o jiných nemluvě) mi nevštípil stejnou představu, jakou mi nyní vštěpuje čtení jeho tehdejších řečí, že totiž on byl vlastně

---

*) Rieger, v jehož rodině býval Engel v mládí jako doma, nepokládal Engla za dost »seriósního« a vzkázal mu, aby se raději do politiky nepletl; po létech, když Engel platil mnoho u císaře, byl jaksi moudrou hlavou klubu mladočeského a měl býti ministrem, vzpomněl si Rieger často na to vzkázání.

povážlivější, třeba ne zjevný velkoněmec, nežli jiní, kteří za takové byli výslovně pokládáni. Také Herbstovy řeči byly obsažny, ale mluvil tónem vadivé báby a vše jako lučavkou rozkládaje působil dojmem nepříznivým. Schmeykalovo řečnění působiloby bodrým prsním tónem víc než hloubkou a svěžestí obsahu, Russ mluvil pěknou formou krasodušně; tenkým hlasem, trochu profesorsky, leč s vášní pod hladkou formou tajenou, prof. Knoll; jadrně se suchým humorem obchodníka širokoramenný a bystrý tkadlec (říkali punčochář) Wolfrum. Na lavicích velkostatkářských byl nejohnivějším starý kníže Karel Schwarzenberg, pravá sopka, protiva tichého přednesu a vypilované stylistiky Jindřicha Clama, který měl nejenom každou myšlenku, nýbrž i každinký obrat slovní pečlivě uvážen. Ačkoliv byl kníže Schwarzenberg u Němců nepopulárním, přece i mezi nimi mnozí, šlo-li n. př. o zájem zemědělský, podávali se rádi úchvatnosti jeho řeči. Ovšem řečník vášnivý s tak živou letorou snáze i bezděčně ranil, a velmi často úmyslně. Činil dojem, že už jaksí z tradice je stále naladěn oposičně a na vládu měl pifku vždycky. Vůbec pak převládal způsob řečnění pathetického též u většiny našich českých řečníků. Potrpěl si na ně i Ed. Grégr, jemuž Rieger říkal, že mu svědčí spíše humor než pathos; z nových Herold i Engel až příliš patheticky řečnili. Starého Trojana jsem poznal ovšem už jako muže ve věku silně pokročilého, ale Havlíčkovy satirické verše se na něho hodily napořád. Byl člověk ryzí a vřelý vlastenec, ale nekonečný povídal.)*

K událostem pro mne nejzajímavějším z počátku mého působení ve sněmu náleželo seznámení s hr. Lvem Thunem. Moje zpráva o opravě domovského práva je způsobila. Některý den po rozdáni té zprávy ve sněmu oznámili mi z knihkupectví Ottova, že se tam poptával po mé adrese hr. Lev Thun, chtěje mne navštívit, že mu však řekli, aby se nenamáhal, ježto by mne snad ani nestihl, kdežto já zajisté rád přijdu k němu, když zvím, že si přál setkat se se mnou. Šel jsem tedy k němu do Thunova paláce v Ostruhové (později Nerudově) ulici, kdež bydlel po čas sněmu v 2. patře do dvora. Přivítal mne s vážnou zdvořilostí a hned sáhl po mé zprávě. Nemálo mi lichotilo, když jsem ji uviděl plnu poznámek; jednotlivé věty neb slova podtrženy, přípisky, otazníky — jen se to všim takovým hemžilo. A hned jsme se pustili o ní do rozhovoru. Jen z části se týkal

*) Nosil brejle s velikými okuláry, které mu na pohled oko zveličovaly. Tnaffe, který se rozmluv s ním bával, zděšeně prý volával, když Trojana viděl se blížit: Da kommt schon wieder die Lokomotive auf mich zu — a hleděl prchnout.

obsahu zprávy a návrhů, odbočilo se záhy. Bylo vidět, že starému, ctihodnému pánu tane něco jiného na mysli. Vyjádřil to tak, že by mělo být jako právní instituce v platnosti zvláštní domovské právo zemské (Landesheimatsrecht) a to že by mělo být podmínkou n. př. poslanectví sněmovního, připuštění k úřadům v zemi a pod. Neboť — wie soll ein Landesfremder, wie z. B. so ein Dr. Herbst oder Plener, für das Land, das ihm doch eben fremd ist, warmes Gefühl besitzen! A teď se usmál i povídal: Aber wissen Sie, dass auch ich in Böhmen nicht heimatberechtigt bin? Ich habe daran gar nicht gedacht und immer geglaubt in Tetschen zuständig zu sein. Erst aus einem zufälligen Anlasse wurde ich in Wien aufmerksam gemacht, dass ich bereits seit meiner Ernennung zum Minister das Heimatsrecht in Wien besitze. Das ist mir gar nicht lieb gewesen. — Já ovšem mu připomenul, že může jen chtít a sto obcí v Čechách že mu ochotně domovské právo nabídne, leč on vrtěl hlavou.

Pak mu přišly na mysl jiné otázky. M. j. se mne ptal na profesory a docenty trestního práva v Praze. S Zuckrem patrně nic nechtěl mít. Začal o porotách. Privil, že se mu nelíbí naše porota. Sám že poznal anglickou jury, ta že se mu zamlouvala lépe. S kým že by si mohl o tom pohovořit? — Tak jsme se dohodli o Storchovi, který té doby jako docent ještě byl sekretářem zemského výboru. A vskutku v nejbližší den, když zasedal sněm, vyhledal si hr. Lev Thun v zemském domě, k nemalé sensaci všech konceptních úředníků, Storcha a dal si od něho rozličné věci o porotě vykládat. Od té doby stýkali jsme se častěji, ač on ve sněmu samém nerad se pouštěl do dlouhých řečí. Chtěl sledovat, co se děje a často jsem ho vídal, jak ruku maje k uchu přiloženu, aby lépe slyšel, naslouchal referentovi nebo řečníku, o kterého se živá duše jinak nestarala kromě stenografů. Tak byl svědomitý. Jeho hlas, když on vystoupil sám jako řečník, byl už temně dunivý, jako hrobový, působily řeči jeho proto zvláště silným dojmem.

Moje známost s ním měla pak jeden zajímavý následek. Vynesla mé knihovně pěknou sbírku starších úředních zpráv a monografií z oboru celní politiky, cedulové banky, železnic a pod., jichž cena časem roste. Tak i m. j. proslulý memoir Bruckův o celním spojení německo-rakouském, Steinovu anonymní studii z let padesátých o upravení úvěrní organizace v Rakousku a j. více. A tu jsem zase spatřil podobné poznámky, podtrhy

a dotazníky, jaké jsem spatřil svého času u něho na mé sněmovní zprávě o právu domovském. Zásilku tu doprovázel list následujícího obsahu:*)

Wien 16. Feber 887.

Werther Herr Professor!

Ich habe Jahre lang im Herrenhause mich für alle Verhandlungsgegenstände in so weit vorzubereiten gesucht, um nöthigenfalls in die Debatte eingreifen zu können, und zu dem Ende eine Masse des verschiedenartigsten Materiales aufgehäuft. Das Gefühl, dass meine Leistungsfähigkeit abnimmt, bestimmt mich im Zusammenhange mit anderen nöthigenden Umständen, mich in engere Gränzen zurückzuziehen, zumal es jetzt nicht mehr an jüngeren Kräften fehlt, welche zu debattieren fähig sind.

Es war mir dadurch möglich eine Menge Druckschriften, für welche ich schon kaum mehr Platz habe, auszuscheiden; darunter Vieles, was sich auf volkswirtschaftliche Angelegenheiten, Zoll, Eisenbahnwesen, Armenpflege, Steuerreform, Kreditinstitute etz. bezieht, und umfangreiches statistisches Material, sowie weitläufige Regierungs-Erläuterungen etz.

Ich erlaube mich anzufragen, ob es Ihnen vielleicht erwünscht wäre, dass ich Ihnen den ganzen Haufen schicke und Sie nachsehen, ob sich darunter Manches befindet für Ihre Bibliothek. — Das Übrige könnte der Bibliothek des juridischen Studenten-Vereines zur Auswahl gebothen und endlich anderes dem Bibliothekar des Museums übergeben werden, welcher selbst allen Schund, wenn nicht anders so als Maculatur zu benützen weiss.

Mit aufrichtigster Hochachtung

Ihr

ergebener

Gf Leo Thun.

Dle jeho přání jsem věc zařídil a technické zprávy o normálních železničních a j. odevzdal Spolku českých posluchačův inženýrství. Ostatek jsem si ponechal. Na chudáka Vrtátka, »jenž mohl upotřebiti všeho«, nezbylo zhola nic. Až na písemné maličkosti nebylo dále bližšího spojení mezi námi. Ale vždy jsem tomu byl rád, že jsem ho ještě osobně seznal. Nezapomenu dojem hluboké vážnosti, s jakou on — státník na odpočinku — všechny záležitosti ve sněmu pořád bral. My byli zvykli podle líčení publicistiky viděti v něm jen černého zpátečníka a germanisátora. Leč jeho konservativní přesvědčení bylo ryzí a hluboké, nebylo, jako u Clama, překážkou pokrokového smýšlení n. př. sociálnopolitického. Na dobu své ministerské činnosti, ve které přece v oboru vyučovacím tolik reformatorů

*) Při spisování »Paměti« Bráf dopisu tohoto po ruce neměl. Dopis byl teprv nyní nalezen ve spoustě korespondence Bráfovy. O dalších zásilkách knižních zmiňují se i Thunovy listy z 15. března a ze 3. června 1888. (Pozn. vydav.)

sky vzácného bylo vykonáno, vzpomínal prý sám z části jen s povzdechem, že mnohé musil učiniti, co mu bylo proti mysli, jen aby ještě horšímu zabránil. Hluboce zakořeněno bylo asi povždy u něho »zemské vlastenectví«, jehož bezděčné svědectví mi zjednala první má rozmluva s ním, a právě tímto hlubokým lnutím k zemi a zájmem pro ni vyznamenávali se všickni předáci tak řeč. historické šlechty, jak my v mládí zvykli byli nazývati státoprávnícké křídlo šlechty v Čechách. To bylo vždy zjevno u obou Clam-Martiniců, zvláště arci u Jindřicha, rovněž u Jiřího z Lobkovic, starého Karla Schwarzenberga, Jana Harracha, Bedřicha Kinského a mnohých z jejich vrstevníků. V mladším pokolení sice také ještě sdělil se podobný duch n. př. na hr. Karla Buquoy, Frant. Černína (jenž jako Heinrich Hradec odpovídal svému bratrance Rudolfovi na jeho politickou brožuru), na prince Bedřicha Schwarzenberga atd. Ale celkem už přece nebylo u mladšího pokolení téže hloubky citu pro zemi, a ježto jim scházelo i stejné státnické ingenium jako vůdcům otců, stal se časem v konservativním velkostatku zjevným pokles úrovně politické, když stará garda vymřela. Ovšem nelze též přehlédnouti, že když r. 1879, vstupem na »faktickou půdu ústavy«, heroická doba ústavního boje, t. j. zápasu proti ústavě se skončila, zbyla z předmětů velkého dosavadního boje jen otázka jazyková, v níž nedalo se nic nového činit, jinak bylo pro osobní vyniknutí pole jen v oboru otázek správních a tu právě byla Achillova pata šlechty: nedostatek důkladnějšího soustavného vzdělání politického, takže naproti všem časovým problémům správy bývali více méně bez rady, ani v samé zemědělské politice nebývali na výši času. Vždyť o nejprimitivnějších pomůckách politické práce jakékoliv nemívali tušení. Jeden z nejprvnějších, a všude do popředí vystupujících i stavených z té mladší generace, v lidu snad nejpopulárnější, vůbec nevěděl, že existuje n. př. Staatslexikon od Görresgesellschaft vydaný, tato politická encyklopedie konservativná par excellence! A myslím, že nejen on, že většina. Se ctihodnou otevřeností přiznával se někdy v novější době po r. 1900 kníže Karel Schwarzenberg syn k takovýmto nedostatkům, říká n. př., že nikdo v české šlechtě nerozumí rakousko-uherskému vyrovnání, pročez chtěl, aby Bohuš Rieger konservativní šlechtě učinil o něm výklady. K nim však nedošlo; jen pro knížete samého sestavil B. Rieger pomůcky české, nad jichž hloubkou a hojností byl kníže z míry překvapen. Všechn vzpomenutý nedostatek souvisel s chybami vychovávání mladé šlechty, jež odbyvši za ustavičné pomoci vychovatelů gymnasium, na universitě do výkladů nepáchla, na

zkoušky se dávala připravovat pomocí korrepetitorů, a nikdy si nenavykla obírat se vážně vědeckou, i právě též politicko-vědeckou knihou, zajímali se o politickou literaturu (kromě brožur a novin) a nabývati schopnosti k samostatnému vyhledávání pomůcek k jakékoliv vážné politické práci. Člověk se jistě nenaučí všemu z knih a může při sebe lepší knihové učenosti odborné býti naivňoučkým politikem, jak jsme jich u nás měli dost. Ohromně mnoho pro politickou schopnost váží pravidelný styk s lidmi politickými, státníky, diplomaty, poslanci i publicisty, rozhovor a výměna názorů s nimi atd. K tomu všemu mívá mladý šlechtic záhy hojně příležitosti a to bývá jeho hlavním fondem. Je-li jinak dobře nadán, vystačí tím pro obyčejné politické potřeby, ano může lidem v oboru politiky knihově neskonale vzdělanějším imponovati, jak jsem často viděl. Přece však jenom teprv ve spojení se skutečným vzděláním politicko-vědeckým přichází stránka praktického vyškolení a rozšíření rozhledu k náležitému významu. Účinek těchto nedostatků jen proto nepřicházel k platnosti ještě křiklavější, protože agitace stran a postupné demokratisování volebního práva přivádělo na křesla poslanecká i z kruhů občanských pořad méně lidí politicky opravdu vzdělaných.

